

जाहीरतीचे दर.

हालील पत्त्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुग्धाधिवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल हमील माफ)

किरकोळ अंकास

एक आणा.

'अर्थ' एव प्रधानः ' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामावाति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख २३ एप्रिल, १९४१

अंक १७

सर्व तऱ्हेचा कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

पायोनिअर हाइंग हाऊस'

कोचाचे कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, टेबल कव्हर इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—
भिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

दि सदर्न निटिंग वर्क्स, लि.

[२६४ शनिवार, पुणे २.]

यांनी बनविलेली

“पूना होजिअरी”

उन्हाळ्यासाठी गंजीफ्रॉक, अंडरवेअर्स
वगैरे हरतऱ्हेचा

जाळीचा माल

तयार होत आहे

आपल्या व्यापान्याकडे चौकशी करा

ठेवी : मुदतीप्रमाणे ४॥ ते ६ टक्के
व्याजांने स्वीकारल्या जातात.

माहितीसाठी वरील पत्त्यावर लिहा

देशी औषधे तयार करणारा

महाराष्ट्रातील प्रमुख कारखाना

पेड्डे (अनिमिया) व सर्व प्रकारच्या आजारांनंतर येणाऱ्या

अशक्ततेवर

रक्तवर्धक

वापरा.

सर्वत्र मिळते.

—: केंद्रे :-

पुणे, मुंबई, उमरावती, नागपूर, सांगली,
कोल्हापूर, हुबळी.

आयुर्वेद रसशाळा

पुणे, लि. पुणे ४.

विविध माहिती

सिंध-बलुचिस्तान रस्ता

सिंध, बलुचिस्तान व पंजाब ह्यांस जोडणारा एक मोठा रस्ता तयार करण्यांत येत आहे. त्यावर सिंध सरकार २५ लक्ष रुपये खर्च करणार आहे.

रेल्वे रस्ते

संबंद जगांत मिळून एकूण ७ लक्ष, ८८ हजार मैल लांबीचे रेल्वे रस्ते आहेत, त्यापैकी दोन तृतीयांश लांबीचे रेल्वे रस्ते एकत्रा अमेरिकेंतच आहेत.

मालगाढ्या

अमेरिकेंत प्रत्येक ५-७ सेकेंदांस एक मालगाडी सुटते.

ब्रिटिश विमानांचा प्रवास

ब्रिटिश बिनलष्करी विमानांनी १९४० साली ५० लक्ष मैल प्रवास केला व ३ कोटी एअर मेलची पैसे वाहिलीं.

अन्न

३० सप्टेंबर, १९४० अखेर संपलेल्या वर्षी सरकारी अन्न साठ्यास १ लक्ष, १३ हजार रुपये नफा झाला. अन्नूचा खर्च सर्वत्र प्रांतांत कमी झाला. अन्नकालोड्डला सरकारी युद्धसाठ्याची मोठी मागणी आली. एकूण ७,८२७ मिथ्यांतून अन्नूची लागवड झालेली होती.

ऑस्ट्रेलियाचे नवे कर्ज

ऑस्ट्रेलियन सरकार लवकरच सुमारे ५० कोटी रुपयांचे कर्ज काढणार आहे. त्यापैकी चार पंचमांशाचा वित्तियोग युद्धकार्याकडे होईल व बाकीच्यांतून महत्त्वाचे रेल्वे रस्ते व मोटार रस्ते तयार केले जातील. व्याजाचा दर मुदतीप्रमाणे २३% ते ३३% राहिल.

युद्ध-धोक्याच्या विन्याचा दर

मालाच्या युद्ध-धोक्याच्या विन्याचा दर एप्रिलपासून वाढविण्यांत आला आहे, त्यासंबंधी सरकारकडे बऱ्याच तक्रारी गेल्या. ही विन्याची योजना म्हणजे एक प्रकारची करयोजनाच होऊं पहात आहे, असे तीसंबंधी कांहीं लोक म्हणू लागले. सरकारने सर्व परिस्थितीचा विचार करूनच दरांत वाढ केलेली आहे व लोकांच्या तक्रारी निराधार आहेत, असे जाहीर केले आहे.

हिंदी तोंडळाचे पीक

(१९४०-४१ चा सरकारी अंदाज)

एकूण लागवड: ७ कोटी, २९ लक्ष एकर

एकूण उत्पादन: २ कोटी, १८३ लक्ष टन

दर एकरां उत्पादन: ६७८ पींड

लागवडीचे क्षेत्र: वंगाल २९%, मद्रास १३%,

बिहार १३%, मध्यप्रांत १०%, संयुक्तप्रांत

९५%, आसाम ७%, ओरिसा ७%, मुंबई ३%

मुंबई प्रांतातील लागवड: २३ लक्ष, ३५ हजार टन

मुंबई प्रांतातील उत्पादन: ९ लक्ष, ३८ हजार टन

स्वदेशी साखण

हिंदुस्थानांत सध्या सुमारे १ हजार साखणाचे कारखाने असून त्यांत दरसाल सुमारे ३ कोटी रुपये किंमतीचा ७५ हजार टन साखण निघते.

परीक्षेच्या निकालाच्या प्रतीसाठी ७० रुपये

संयुक्त प्रांतांतील हायस्कूल व इंटरमीडिएट परीक्षेच्या बोर्डांनी आपल्या परीक्षांच्या निकालाच्या प्रतीसाठी वर्तमानपत्रांकडून प्रत्येकी ७० रुपये घेण्याचे ठरविले आहे. वर्तमानपत्रांच्या कचेरींत निकालाची प्रत पोचविणाऱ्या कारकुनाचा प्रवाससंचहि वर्तमानपत्रांनी थावयाचा आहे. स्वतःच्या परीक्षांच्या निकालाच्या प्रसिद्धीसाठी बोर्डे वर्तमानपत्रांकडून कर वसूल करणार आहे!

५०% डिव्हिडंड

ससून सिल्क मिल लि.ने १९४० च्या नफ्यांतून ५०% डिव्हिडंड वाटले आहे, कंपनीच्या २ लक्ष रुपये भांडवलवार १ लक्ष, ७३ हजार रुपये नफा झाला. कंपनीचे रिझर्व व इतर फंडांत ४ लक्ष, ८४ हजार रुपये आहेत.

लक्ष्मी खांदग मॅ. कॅ. लि.

वरील कंपनीची विक्री १९४० साली ३५ लक्ष, ७४ हजार रुपयांची झाली. गिरणीत १८ लक्ष, ७२ हजार रुपयांची कपास सपली. कपाशीची खरेदी महागाईच्या भावाने ह्याल्यामुळे नफा कमी उरला. भागीदारांस ६% डिव्हिडंड मिळेल व ते देण्यास गेल्या वर्षीचा नफा पुराण नाही, मागील वर्षांतून ओढलेल्या बाकीचा उपयोग करावा लागेल.

विष्णू कॉटन मिल्ल कॅ. लि.

वरील कंपनीची १९४० साली विक्री ४२३ लक्ष रुपयांची झाली. गिरणीत २२३ लक्ष रुपयांची कपास सपली. भागीदारांस ८२% डिव्हिडंड देण्यास डिव्हिडंड फंडांतून रकम घ्यावी लागली. कपाशीची महागा भावाने झालेली खरेदी, हेच ह्या कंपनीस कमी नफा होण्याचे कारण आहे.

ब्रिटिश अर्थशास्त्रज्ञ लॉर्ड स्टॅप ह्यांचा विमान-हल्ल्यांत मृत्यु

गेल्या आठवड्यांत लंडनवर शत्रूच्या विमानांनी प्रचंड बाँब-फेक केली, त्यांत लॉर्ड स्टॅप लेडी स्टॅप व लॉर्ड ऑकलंड हे मरण पावले. जेशिया चार्ल्स स्टॅप, हे लॉर्ड स्टॅप ह्यांचे मुल्ले नांव. लॉर्ड स्टॅप हे अत्यंत नामांकित अर्थशास्त्रज्ञ होते. अनेक महत्त्वाच्या कामिख्यांवर व कामिखानांवर त्यांनी कामे केलेली आहेत. इंपीरिअल केमिकल इंडस्ट्रीज, लंडन मिडलंड अँड स्कॉटिश रेल्वे, बँक ऑफ इंग्लंड इत्यादींचे ते डायरेक्टर अथवा अध्यक्ष होते. सरकारचे ते आर्थिक सल्लागार होते. अर्थशास्त्रावरील त्यांचे ग्रन्थ सुप्रसिद्ध आहेत.

इंग्लियन टी मार्केट एक्सपान्शन बोर्ड

वरील बोर्डाचा १ ऑक्टोबर १९३९ ते ३० सप्टेंबर, १९४० अखेरचा रिपोर्ट नुकताच प्रसिद्ध झाला आहे. त्यांत बोर्डांनी केलेल्या कामाची माहिती देण्यांत आली आहे. मुंबई, कलकत्ता इत्यादि ठिकाणांच्या गिरण्यांत चहाच्या डुकानांचा प्रसार, वर्तमानपत्रांतून प्रचार, कांहीं देशी वृत्तपत्रांत प्रेषापेक्षा अधिक जाहिराती, आकडे जमा करण्याचे प्रयत्नांत सुधारणा, इत्यादि गोष्टींची माहिती रिपोर्टांत दिलेली आहे.

दरमहा ४ हजार विमाने

१९४२ मध्ये अमेरिका ग्रेटब्रिटनला दरमहा ४ हजार युद्ध-विमाने पुरवू शकेल, असे न्यू यॉर्क जर्नल हें वृत्तपत्र म्हणते.

शर्यत मैदानावरील बांडे

मुंबईच्या शर्यत मैदानावरील शर्यतींत भाग घेणाऱ्या ८०० घोड्यांपैकी २०० घोडे देशी अवलादीचे आहेत. चारपांच वर्षांपूर्वी त्यांची संख्या ३०-४० मुद्दां नसे.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... १९४	७ मुंबई शहराचा कर्णामांचो ... १९८
२ ब्रिटिश बँकांची कामगिरी १९५	८ हिन्दी बँकिंगसंबंधी ताजे आकडे ... १९९
३ सहामाही डिफिंडंड केव्हा देतात ? ... १९६	९ अ. मा. चरसा संघ ... २००
४ अनिश्चित पोलदाचे उत्पन्न ... १९६	१० पेट्रोलची काटकसर ... २०१
५ फाकेल तेलाने उत्पादन १९६	११ निवडक बाजारभाव ... २०१
६ फुटू विचार ... १९७	१२ शिरापणतीचे कांहीं आकडे ... २०२
७ शुद्धाच्या हालचाली— रुशिया—जपान करार— १९४१ ची पहिली तिमाही	१३ आल्बेनिया ... २०२

अर्थ

बुधवार, ता. २३ एप्रिल, १९४१

ब्रिटिश बँकांची कामगिरी

इंग्लंडमधील जनता युद्धामुळे येणाऱ्या संकटास रात्रंदिवस केवढ्या नेटाने व स्वास्थ्यागाने तोंड देत आहे याची कल्पना, त्या देशातून येणाऱ्या बातम्यांवरून स्पष्ट येत आहे. साजगी रहात्या घरांवर जर्मन विमाने बॉंब फेकून त्यांस आगी लावीत आहेत आणि निरुपद्रवी बायका-मुलांवर आपत्ति आणता आहेत. अशा भीषण परिस्थितीतहि ब्रिटिश जनतेचा प्रत्येक घटक शांत-वृत्तीने निश्चयाने आपापले कर्तव्य करीत आहे. धंदेवाले, व्यापारी, कारखानदार हांच्या व्यवहारास शत्रूच्या हत्य्यांमुळे व्यवस्थ येत आहे तरी ते स्वतःचे उद्योग धिमेपणाने चालवीत आहेत. देशाने संरक्षण आणि शत्रूचा पराजय करण्याचे जे उपाय ब्रिटिश सरकार योजित आहे त्या सर्वांचे बाबतीत ग्रेट-ब्रिटनमधील निरनिराळ्या वर्गाचे व दर्जाचे लोक पूर्ण सहकार्य करीत आहेत. साजगी व सार्वजनिक जीवनाचा गाढा युद्धसंकटाच्या काळांत सुरळीत चालवा ह्या उद्देशाने त्याचा संघटित व नेट्याचा यत्न चालू आहे.

धंदेवाल्यांमध्ये बँकिंगचा व्यवसाय करणारांचे काम अत्यंत नाजूक, जबाबदारीचे व जोखमीचे असते. लोकांच्या ठेवी सुरक्षित बाळगून, त्यांचे देवघेवांचे व्यवहार नित्याप्रमाणे सोयीने व सहज चालतील अशी व्यवस्था बँकांस करावी लागते. मोठमोठ्या बँकांच्या ज्ञाना ग्रेट ब्रिटनमर-चोहोहकडे लहानमोठ्या ठिकाणी विस्तारलेल्या आहेत. शत्रूच्या विमानांनी बॉंब टाकले तरी तेथे बँकिंगचे नित्याचे व्यवहार निघास्तपणाने चालवणे अशी तजवीज बँकांच्या चालकांनी दूरदर्शीपणाने केली असून जनता व सरकार हांचे काम कोठेहि अहूँ नये अशाविषयी पूर्ण सबादारी घेतली आहे ती कौतुकार्थ्य आहे. बँकांच्या संचालक मंडळाच्या अध्यक्षशांची भाषणे थंडाच्या विशिष्ट अवघड परिस्थितीत भागीदारांस ताळे-बंदाबरोबर अगाऊच वाटण्यांत आली होती. त्यांतील कांहीं महत्त्वाच्या बँकांच्या निदेश येथे करण्याचे आम्हां योजित आहे.

बँकांचे अनेक नोकर लष्करी व विनलष्करी कामगिरीवर गेल्यामुळे त्यांची कामे करून घेण्यासाठी सेवानिवृत्त लोक व

त्रिया हांची नेमणूक करण्यांत आली आहे आणि त्यांनी आपापली कर्तव्ये चांगल्या रीतीने बजावली असल्याचे अध्यक्षशांनी आपल्या भाषणांत सांगितले आहे. हिसेब व कामध्वज ह्यामध्ये शत्रूच्या हल्ल्यामुळे गोंधळ उठू नये म्हणून बँकांनी दूरदर्शीपणाने दुहेरी व्यवस्था केली आहे. जनतेच्या बचतीचा सर्व पैसा युद्धाचे कार्यां लागवावा हाविषयी ब्रिटिश सरकाराने निश्चित धोरण अंगी-कारले आहे. त्यांत बँकांचे पूर्ण सहकार्य होत आहे. हाचा एक परिणाम बँकांमधील लोकांच्या ठेवीत आणि बँकांनी सरकारी रोख्यांत गुंतवलेल्या रकमांत मोठी वाढ होण्यांत झाला आहे. बँकलेज बँक ह्या एका संस्थेचेच उदाहरण घेतले तर असे दिसून येते की, गेल्या वर्षीत तिच्याकडे आलेल्या ठेवीत शिरण कोटि रुपयांच्यावर वाढ झाली. जनतेचा अधिक पैसा बँकांकडे आला आणि तो सरकारला कर्जाक देण्यांत आला, ह्यांत बँकांस विशेष सर्वे न पडतां फुकट फायदा मिळाला अशी टीका होण्याचा संभव आहे, तीला उत्तर देण्याचा प्रयत्न कांहीं बँकांच्या अध्यक्षशांनी आपल्या भाषणांत केला आहे तिकडे लक्ष वेधणे आवश्यक आहे.

बाकलेज बँकेचे अध्यक्ष म्हणतात:—“ आपले देणे देण्याची जबाबदारी पार पाडण्याच्या बँकेच्या शक्तीवर लोकांचा विश्वास असेल तरच तिचे काम चालू राखेल आणि बँकेकडून मिळणाऱ्या सोयी जनतेस पसंत पडतील तरच लोक तिच्यामध्ये आपल्या ठेवी ठेवतील. ह्या सोयी करणे व ठेवीवर व्याज देणे ह्या गोष्टी सर्वांच्या आहेत. ठेवीचा पैसा बँकेने व्याजाने गुंतवला असता तो तिला फुकट वापरावयास सोपवला असे म्हणतां येणार नाही. लोकांच्या सोयी जादा सचोवांचून करतां येत नाहीत आणि ह्या सर्वांची भरपाई बँकांस करून मिळाली पाहिजे. ठेवीत वाढ म्हणजे नण्यांत वाढ असे नाही.” आपल्या बँकेतील ठेवीपैकी ४४ टक्के इतका पैसा प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष रीतीने अल्पमुदतीच्या व अल्पव्याजाच्या सरकारी रोख्यांत गुंतलेला आहे आणि त्यावर मिळणारे व्याज सर्वांच्या मानाने अपुरे आहे असे त्यांनी सांगितले. रोकड, दुसऱ्या बँकांतील शिल्लक, ट्रेझरी बिल्ल्यां तारणावर दिलेली अल्पव्य मुदतीची कर्जे, ट्रेझरी बिल्लेस डिस्कॉंट व ट्रेझरी डिपॉझिट रिस्ट्रिक्ट ह्या पांच मार्गांनी बँका अगदी थोड्या व्याजांनी वर निर्दिष्ट केलेल्या रीतीने पैसा मोठ्या प्रमाणांत गुंतवीत आहेत. सरकारी रोख्यांत बँकांनी गुंतवलेल्या पैशांत वाढ झाली आहे आणि युद्धसामुग्री पुरवणाऱ्या आपल्या गिन्हाइकांस त्या भांडवल कर्जाक देत आहेत. ह्या रीतीने युद्ध यशस्वी करण्याचे कार्यां स्वतःचे वाड्यास येणारी कामगिरी बँका उत्कृष्ट रीतीने बजावीत आहेत आणि आपले राष्ट्रीय महत्त्व प्रत्यक्ष कृतीने सिद्ध करीत आहेत.

इतर ब्रिटिश बँकांच्या अध्यक्षशांच्या भाषणांतहि ठेवी व सरकारी रोख्यांतील गुंतवण ह्यांमधील वाढ आणि गिन्हाइकांस दिलेल्या कर्जांच्या रकमांत घट ह्यांचा प्रासुल्याने निदेश करण्यांत आला आहे- युद्धाच्या निकडीमुळे ग्रेटब्रिटनचे सर्व आर्थिक जीवन सरकारनिर्भरित होणे अपरिहार्य असल्याने बँकांच्या व्यवहारां-सहि नवीन राष्ट्रीय वटण लागणे स्वाभाविक आहे. सुरक्ष्यम डीकन्स बँकेच्या अध्यक्षशांनी असे म्हटले आहे की, त्यांच्या संस्थेत एका वर्षात ठेवीच्या रकमेत २२ टक्के वाढ झाली आणि एवढीच रकम सरकारी रोख्यांत अधिक गुंतली. आयात, निर्यात व स्थानिक व्यापार आणि जहाजांची वहातूक ह्यांवरिल सरकारी नियंत्रणामुळे बँकांत लोकांचा फालतू पैसा आला आणि व्यक्ती व कंपनी ह्यांनी धंदांतील फायद्याच्या रकमा आपल्या व्यवहारांतच गुंतवून ठेवण्याचे धोरण स्वीकारले ह्या प्रवृत्तीचाहि उल्लेख युद्धव्यम डीकन्स बँकेच्या अध्यक्षशांचे भाषणांत करण्यांत आला आहे.

सहामाही डिव्हिडंड केव्हा देतात ?

संबंद वर्षाचे हिशेब पुरे झाल्यावर त्यांत नफा आढळला, तर त्यांतून कंपनीचे डिव्हिडंड दिले जाते, हे सर्वांचे माहीत आहेच. कंपनी कायद्याप्रमाणे लिमिटेड कंपनीच्या डायरेक्टरांना आपल्या भागीदारांस इंटेरिम डिव्हिडंड देता येते. परंतु बँकासारख्या संस्थांस साधारणपणे एकजात एकसारखा नफा होत रहातो व त्यांचे डायरेक्टर वर्षभर वाट न पहाता पहिल्या सहामाहीचे नफ्यांतून त्या सहा महिन्यापुरते इंटेरिम डिव्हिडंड देऊन टाकतात व वर्षानंतर पक्षे हिशेब झाल्यावर पुढील सहामाहीचे डिव्हिडंड देऊन संबंद वर्षाचे डिव्हिडंड पुरे करतात. कंपनीची स्थिती हे सहामाहीचे इंटेरिम डिव्हिडंड देण्याजोगी आहे किंवा नाही, हा प्रश्न अर्थात् फार महत्त्वाचा आहे. सहा महिन्यांनी सर्व हिशेब करून, घसारा काढून, बुढीत व संशयित कर्जाची तरतूद करून जो नफा उरेल त्यांतून भागीदारांस किती थावयाचा, हा प्रश्न येतो. प्रेफरन्स भाग असतील व नफा भरपूर असेल तर सहामाहीचे त्यांवरील संबंद डिव्हिडंड देऊन टाकण्यास हरकत नसते. परंतु, ऑर्डिनरी शेअरवर पहिल्या सहामाहीचे डिव्हिडंड अपेक्षित वार्षिक डिव्हिडंडच्या दरापेक्षा कन्याच कमी दराचे घाते, म्हणजे पुढे अचण येण्याचा संभव नसतो. पहिल्या सहामाहीच्या डिव्हिडंडपेक्षा दुसऱ्या सहामाहीचे डिव्हिडंड कमी दराचे जाहीर झाल्यास, कंपनीच्या भागांची बाजारांतील किंमत पडते, असा अनुभव आहे. संबंद वर्षाच्या डिव्हिडंडचाच इंटेरिम डिव्हिडंड हा एक भाग आहे. पहिल्या सहामाहीचे इंटेरिम डिव्हिडंड भागीदारांस दिले, परंतु वर्षअखेरच्या हिशेबात नुकसान दिसून आले तर इंटेरिम डिव्हिडंड हे मांडवलांतून दिले गेले असा अर्थ होईल. कंपनीचा व्यवहार व संसाधारण परिस्थिती ही लक्षांत घेऊनच इंटेरिम डिव्हिडंड थावयाचे किंवा नाही, हे डायरेक्टरांनी ठरवावे. कंपनीस नफा झाला, परंतु पुरेसा पैसा हाती नसला, तर इंटेरिम डिव्हिडंड न देणे श्रेयस्कर होय. ज्या कंपनीचा व्यवहार एकमार्गी असतो व जिच्या नफ्यांत फार आंदोलने होत नाहीत, अशा कंपनीच्या पहिल्या सहामाहीच्या नफ्याचा अंदाज करणे अवघड नसते. केवळ कंपनीजवळ भरपूर रोख पैसा आहे, बाचा अर्थ तिचा नफा मोठा आहे व सहामाही डिव्हिडंड देण्यास हरकत नाही, असा समज होऊं देता कामा नये. भाग मांडवळ अथवा कर्ज बांध्या रकमा सर्व न होतां शिलक राहिल्या, तर रोख रकम मोठी दिसते; उलट मांडवळी स्वरूपाचा मोठा सर्च झाला असेल तर प्रत्यक्ष नफ्याचे मानाने रोख रकम लहानाह दिवू शकते. रोख रकमेच्या आंकड्यांवरून नफ्या-तोड्याचा अंदाज करणे चुकीचे होईल.

बँक ऑफ बरोडा, बँक ऑफ इंडिया, सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया, इंपीरिअल बँक, इंडियन बँक इत्यादींचे डिव्हिडंड वर्षानंतून दोनदां, प्रत्येक वेळीं एका सहामाहीचे मिळते. कित्येक विमा कंपन्यांचे डिव्हिडंड त्यांच्या मूल्यमापनांत आढळणाऱ्या वाढाव्यावर अवलंबून असते व मूल्यमापनानंतर एकदम साठलेले डिव्हिडंड देण्यात येते. ज्या कंपन्यांजवळ डिव्हिडंडची वेगळी तरतूद असते अशा कंपन्या साळोसाळीह डिव्हिडंड देतात. कापडाच्या गिरण्या वार्षिक डिव्हिडंड देतात; रेल्वे कंपन्यांची स्थिती बँकाप्रमाणेच असते.

अमेरिकेंत पोलादाचे प्रचंड उत्पादन

अमेरिकेंत १९४० साली ६६५ लक्ष टन (१ टन=२ हजार पौंड) वजनाचे पोलाद तयार करण्यांत आले. १९३९ सालाच्या मानाने हे उत्पादन २७ टक्क्यांनी अधिक होते. अर्धवट व पूर्ण स्थितीतल्या पोलादापैकी १८ टक्क्यांइतका माळ विक्की व निर्गत हांचे साठी तयार झाला होता आणि त्यांतला निम्मा माळ इंग्लंडमध्ये गेला. कच्च्या स्थितीतल्या पोलादाचे उत्पादन अमेरिकेंत आतां ८१० लक्ष टनांपर्यंत आले आहे. लोखंड-पोलादाच्या अमेरिकन कारखान्यांत उत्पादनाची सुधारणा व विस्तार करण्याच्या हेतूने गेल्या दहा वर्षीत सुमारे ५०० कोटि रुपये घालण्यांत आले आहेत. हा कारखान्यांचा विस्तार अजून चालूच आहे.

राकेल तेलाचे जागतिक उत्पादन

अमेरिका व रशिया ह्या देशांत राकेल तेलाचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणावर होते. बाकीच्या देशांतला राकेलचा धंदा त्याच्या निर्गत व्यापारावर अवलंबून असतो. युद्धापूर्वे हा व्यापार मर्यादित झाला आहे तरी राकेलच्या जागतिक पुनरुत्थांत घट झालेली नाही. जागतिक उत्पादनाचे आंकडे साली दिले आहेत.

राकेल तेलाचे उत्पादन
(दशलक्ष पिपांचे आंकडे)

देश	१९३९	१९४०
अमेरिका	१,२५५	१,३४५
रशिया	२१६	२२४
वेनेझुएला	२०८	१८९
इराण	७७	७६
टच ईस्ट इंडिज	६८	६८
रुमानिया	४५	४२
मेक्सिको	४२	४३
इराक	३०	४५
कोलंबिया	२३	२६
अर्जेटिना	१८	२०
त्रिनिदाद	१९	२०
इतर	६१	६७
एकूण	२,०६८	२,१५०

निर्गत व्यापार आणि युद्ध-प्रत्यक्ष

(ब्रिटिश-अमेरिकन टोर्बेको कंपनीच्या अध्यक्षांचे, कंपनीच्या वार्षिक सभेच्या वेळचे भाषण.)

“ शनय तितक्या नोकरवर्गास आम्हां लष्करांत जाऊ दिले आहे. आपल्या कंपनीचा व्यवहार हा राष्ट्रीय महत्त्वाचा आहे. कारण तो मुख्यतः निर्गत व्यापाराचा आहे. निर्गतीमुळे सरकारास परदेशी हुंडावळ मिळू शकते. निर्गतीचा ओष अखंड चालू ठेवण्यासाठी काही महत्त्वाच्या जागांवरून लष्करी नोकरीस लायक असलेल्या आपल्या नोकरांस जाऊ न देणे हेच राष्ट्रीय हद्दीने महत्त्वाचे आहे. आपल्या नोकरांपैकी काहींचा प्राण युद्धांत अर्पण झालेला आहे. त्यांच्या नातेवाइकांच्या व जे नोकर युद्धकैदी झाले आहेत त्यांच्याहि नातेवाइकांच्या दुःखांत आपण सहभागी आहोत. आपल्या व्यापाराचे धामेदोरे संबंद जगांत पसरलेले आहेत. परराष्ट्रीय हुंडावाळीच्या द्रांतील चढउतार अर्थात् आनिश्चित आहे. बहुतेक देशांत करवाढ मोठ्या प्रमाणावर होत आहे. तथापि आपली प्रगति अखंड चालू राहील, अशी आशा आहे. ”

स्फुट विचार

युद्धाच्या हालचाली

युरोपांत व आफ्रिकेमध्ये युद्धाच्या दोन मुख्य रणक्षेत्रांत लढाया चालू आहेत. जर्मनीने युगोस्लाव्हिया व ग्रीस हांच्या विरुद्ध चाळवलेली मोहीम मंज्युतीने पुढे पाऊळ टाकू शकली आहे. युगोस्लाव्हिया प्रस्तुत युद्धास तयार नव्हता अशा स्थितीत जर्मनीने त्याचेवर स्वारी केली ही गोष्ट लक्षांत घेतली असता त्या राष्ट्राच्या फौजांस सपाट प्रदेश सोडून दोगराळ मुळसाचा आश्रय कां करावा लागला आहे हे तेव्हाच समजे. ही संधि साधून युगोस्लाव्हियाचे शेजारी, हंगेरी, रुमानिया व बल्गेरिया ह्यांनी त्या देशाचे लचके तोडण्यास प्रारंभ केला आहे. त्यांचे तोडावर प्रदेशांचे तुकडे फेकळे असतां आपले कार्य सुकर होईल ह्या बुद्धीने जर्मनी हंगेरीच्या कुठल्या उत्तेजन देत आहे. रशियाने ह्या प्रकरणी विशेष हरकत घेतलेली नाही. आल्बेनियांत व युगोस्लाव्हियांत जर्मनीची व इटलीची फौज एकत्र यावी असा सुसोपनिचा वाट दिसतो. जर्मनीच्या यांत्रिक सेनेस धोषपून धरण्याची ग्रीस शिकस्त करीत असून ब्रिटिश वैमानिकांचे ह्या बाबतीत उत्कृष्ट सहकार्य होत आहे. युगोस्लाव्हियाच्या कोष्टाएत ही माग फुटून निघाला आहे आणि त्याच्या स्वातंत्र्यास जर्मनीने मान्यता दिली आहे. युगोस्लाव्हियाचे तुकडे उडावे आणि त्यांचे स्वातंत्र्य व सामर्थ्य पूर्ण नष्ट व्हावे असे हे जर्मनीचे धोरण आहे. बाल्कन्समध्ये आणि आफ्रिकेंतही जर्मनी इटलीस मदत देत आहे. सिविलीमपून त्रिपोलीत रणागढे व सैनिक पाठवून हिटलरने आपल्या दोस्तास कृमक पोहोचवली आहे. ब्रिटिश फौज अंबिसोनियामध्ये गुंतली आहे आणि काही ग्रीस व युगोस्लाव्हिया ह्यांचे मदतीस धावून गेली आहे. ह्या संधीचा फायदा स्वतंत्र जर्मन व इटालियन सैन्याने आफ्रिकन किनाऱ्याच्या लगते असलेल्या रस्त्याने बेंगाझीपासून इजिप्तच्या सरहद्दीपर्यंत चाळ केली आहे. टोब्रुक आणि सोलम येथे ब्रिटिशांची फौज शत्रूची लढत आहे आणि तिने त्याची प्रगति थांबवली आहे. ब्रिटिश वैमानिक शत्रूवर हळे चढवून शत्रूचे आरमार सहकार्य करीत आहेत आणि ह्या कामांत ब्रिटिश आरमार सहकार्य करीत आहे. भूमध्य समुद्रांत त्या आरमाराचे पूर्ण वर्चस्व असल्याने त्याने अलीकडे इटलीची लढाऊ सामान नेणारी जहाजे बुडवली आहेत आणि आफ्रिकेंत शत्रूस कुमक पोहोचवली जाऊ नये ह्या विषयी ते सवरदारी घेत आहे. तांबड्या समुद्रातून अमेरिकेची व्यापारी जहाजे जाण्यास प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी मान्यता दिली आहे आणि तिकडील सर्व प्रदेशांमधून इटलीची पूर्ण हकालपट्टी झालेली आहे. ही सर्व परिस्थिति ब्रिटिशांस अनुकूल अशी आहे आणि लिबिया व इजिप्तची सरहद्द ह्यांचे बाजूकडे शत्रूस तोंड देणे त्यांस सोपे झाले आहे. जर्मनीचे विमाने हळे ग्रेटब्रिटनवर सारखे चालू आहेत आणि तेथे इमरती व मनुष्यशाण ह्यांचा नाश करण्याचा क्रम जर्मनीने चालू ठेवला आहे. तथापि, ह्या संकटास ब्रिटिश जनता धैर्याने व नेटाने तोंड देत आहे आणि तिची शिस्त व निश्चयी वृत्ति ही वास्तवण्यासारखी आहेत. ब्रिटिश वैमानिक दलां शत्रूच्या प्रदेशावर हळे चढवून आपला पराक्रम त्यास जाणवेल अशा रीतीने कामगिरी चालू ठेवली आहे. ग्रेट ब्रिटनचे लडाऊ सामर्थ्य सारखे वाढत आहे आणि अमेरिकेचे सहाय अविभाषिक प्रमाणांत उपयोगी पडत आहे. व्यापारी जहाजे, दारूहोता, शस्त्रास्त्रे इत्यादि सर्व बाबतीत अमेरिका इंग्लंडला सळह लागतां सहाय देत आहे. ह्या एकूण परिस्थितीचा परिणाम शत्रूस लवकरच जाणवू लागेल असा शंका नाही.

रशिया-जपान करार

जपानचे परराष्ट्रीय मंत्री मात्सुओका युरोपमध्ये सफर करून बर्लिन, रोम व मॉस्को येथे राजकारणाच्या वाटाघाटीं आठोपून टोकियोला परत गेले आहेत. जर्मनी, इटली व जपान ह्यांचे त्रिकुट बन्ने असून आपल्या ह्यापाट्यांत सपादवतील त्या परदेशांत स्वतःची सत्ता वाढवण्याने स्थापन करण्याचा त्यांचा निश्चय झाला आहे. त्याप्रमाणे युरोपांत व आफ्रिकेंत जर्मनी व इटली ह्यांनी उद्योग चालवला आहे आणि चीनमध्ये जपानने त्याच धोरणांने दीर्घकालीन युद्ध मांडले आहे. जगाची " नवी घडी " बसवण्याचे कार्य बरील त्रिकुटांने हाती घेतले आहे. ते लहान-मोठ्या राष्ट्रांच्या स्वातंत्र्यास विधातक असल्याने त्यांचा प्रतिकार करून ते हापून पाडण्याचे कर्तव्य सर्वांनी बजावणे अगत्याचे झाले आहे. इंग्लंड व अमेरिका ह्या राष्ट्रांनी पुढाकार घेऊन जर्मनी व इटली ह्यांचे पारिपत्य करण्याचा कार्यक्रम हाती घेतला आहे आणि अमेरिकेची जपानशी असलेली तेंद वाढत आहे ह्याच कारणां जपानने स्वीकारलेले अन्याय्य चढाईचे धोरण हेच होय. युरोप व आफ्रिका संघांत आपल्या दोस्तांनी चालवलेल्या युद्धास एशियामध्ये गडबड करून जपान कसे सहाय अपत्यक्षरीतीने देऊ शकेल ह्याविषयी चर्चा करण्यासाठी मात्सुओका बर्लिन व रोम येथे जाऊन आले. परंतु एशियातील जपानी राजकारण यशस्वी होण्यास रशियाची सहानुभूति मिळणे आवश्यक असल्याने त्यांनी टोकियोस परत जाण्यापूर्वी मॉस्को येथे वाटाघाटी केल्या आणि रशियाशी करारवाचाचा तदस्पर्षणाचा करार रशियांत घालून ते स्वदेशी गेले. एशियांत रशियन हितसंबंधास बाध येणार नाही ह्या रीतीने जपानने हातपाय पसरले तर मॉस्कोने स्वयं बसावे हाच त्या कराराचा मशितार्थ दिसतो. चालू युद्धातले रशियाचे परराष्ट्रीय धोरण काय आहे हे समजणे कठिण झाले आहे. ते एक मोठे गूढ होऊन बसले आहे. बाल्कन्समध्ये जर्मनी युगाकूळ घालीत असतां रशिया स्वयं आहे आणि युगोस्लाव्हियाशी त्याचा झालेला मैत्रीचा करार व्यर्थ झाला आहे. अशाच प्रकारची वृत्ति रशियांने जपानच्या कराराचे बाबतीत स्वीकारली आहे असे वाटते. जपानी राजकारणावर अमेरिकेची नजर आहे आणि अमेरिकन संघांतली राष्ट्रे त्यासंबंधांत जागरूक आहेत. जपानच्या कारवायांकडे त्यांचे चांगले लक्ष आहे.

१९४१ ची पहिली तिमाही

जानेवारी १९४१ ते मार्च १९४१ ह्या तिमाहींत बाजारांत पैसास मागणी अत्यल्प होती त्या कारणांने व्याजाचे दर मंद राहिले व शेड्यूल्ड बँकांजवळील शिल्लकांत वाढ झाली. ट्रेझरी बिलोंवर व्याजाचा दर १९४० च्या जानेवारीत १ ६. १३ आणे होता, तो १९४१ च्या जानेवारीत १३ आ. ७ पैर आला व फेब्रुवारीत तो १० आ. ५ पैर झाला. पैशाच्या प्रचलकपणाचे हे शोचक आहे. शेड्यूल्ड बँकांच्या व्यवहारासंबंधी सविस्तर माहिती देणारे आकडे दुसरीकडे दिले आहेत त्यावरून असे दिसून येईल, की रिझर्व बँक कायद्याप्रमाणे शेड्यूल्ड बँकांनी रिझर्व बँकेजवळ ११ कोटि रुपये ठेवले असते तरी चालूले असत, परंतु प्रत्यक्ष त्यांनी ४२ कोटि रुपये ठेवले होते. शेड्यूल्ड बँकांकडील चालू ठेविलेले वाढ झालेली आढळते. हिट्लरच्या सरकारच्या ब्रिटिश पौढांतील रोख्यांची सक्तीची विक्री, ही गेल्या तिमाहींतल एक महत्त्वाची गोष्ट झाली. ब्रिटिश पौढांतील रोख्यांची जागा रुपयांतील रोख्यांनी घेतल्यामुळे रिझर्व बँकेच्या चलन विभागांतील रुपयांतील कजरीरोख्यांचे प्रमाण वाढणे स्वाभाविक आहे. हे प्रमाण वाढून ते रिझर्व बँक कायद्याने घालून दिलेल्या मर्यादाबाहेर जाऊ नये, म्हणून त्या कायद्यांतच दुदुस्ती करण्यांत आली.

मुंबई शहराचा कपाशीचा व्यापार

सन १८८७ साली ईस्ट इंडिया कंपनीने डॉ. होन हॉस हिंदी कपाशीचे पीक व कपाशीचा व्यापार हांचा अभ्यास करण्यासाठी हिंदुस्थानांत पाठविलें. त्यावेळीं हि कपाशीची निर्गत कण्याच मोठ्या प्रमाणावर होत असे. तेव्हां उत्कृष्ट कपाशीचा भाव ६० रुपये संधी अथवा १३ आणे पौंड असा होता. एकूण उत्पादनाचा अंदाज करणें अर्थातच अवपन्न होतें, तथापि बंगालमध्ये दरसाल ४ कोटि, ३० लक्ष पौंड कपाशीची आयात होते, असा १८०२ सालीं अजमास करण्यांत आला होता. ह्या सर्व कपाशीपासून हातमागांवर कापड काढण्यांत येत असे.

मुंबई येथील कपासबाजार त्यावेळीं सध्याच्या टाऊन हॉल-समोर असे. नंतर तो तेथून हालवून १८४४ सालीं कुळाव्यास नेण्यांत आला. तेथें त्याचा मुकाम १९२३ पर्यंत होता. १९२३ सालीं त्याचे शेवरीस स्थळतर करण्यांत आलें. कुळाव्यापेक्षा शेवरीचे गिरण्यांपासूनचे व गोदींपासूनचे अंतर थोडें आहे.

मुंबईच्या कपासबाजाराचा आशिया खंडांत दुसरा अनुक्रम लागतो. कपाशीच्या पिकाचें उत्पादनांत हिंदुस्थानाचा दुसरा नंबर आहे. हिंदी उत्पादनापैकी निम्म्या पिकाचा उठाव मुंबई बाजारांतून होतो. सर्वसाधारणपणें, प्रत्येक मोसमांत सुमारे ३० लक्ष गाठी कपास मुंबईत येते. त्यापैकी २० लक्ष गाठीची निर्गत होते व उरलेली कपास मुंबई शहरातील बंदरांत सपते. म्हणजे, मुंबई हें व्यापारीदृष्ट्याच केवळ महत्त्वाचें नसून, त्या शहरातील गिरण्यांत कपाशीचा उठावहि मोठ्या प्रमाणावर होतो. मुंबई बाजारातील वायथाच्या व्यवहाराचें प्रमाण जगातील कोणत्याहि बाजारातील वायथाच्या व्यवहाराचें मानार्थें हलकें नाहीं.

वायथाच्या व्यवहारांच्या वेगवागेण्याचा हिशेब

१९१८ पूर्वी वायथाच्या व्यवहारांत निचणारे देणें-घेणें वर्षांतून एकदाच पुणें केलें जाई. त्यामुळे, सडे करणारांचें देणें लाखांवर जाऊन, त्याच्याशीं व्यवहार करणें धोक्याचें होई.

भडोच कपाशीचा दर ७०० रुपयांवर मेळा, त्यावेळीं ह्या गोष्टींतील धोका स्पष्टपणें लोकांच्या नजरेस आला व दर पंधरा दिवसांनीं देणों-घेणों पुरी करण्यासाठीं क्लिअरिंग हाऊसची योजना करण्यांत आली. १९१८-१९ मध्ये ह्या क्लिअरिंग हाऊसमध्ये १४३ कोटि रुपयांचा व्यवहार झाला. तो कांहीं वर्षे कमीअधिक झाला तरी सरासरीनें दरसाल पांच-सात कोटींची उलाढाल क्लिअरिंग हाऊसमध्ये होई. १९३९-४० मध्ये १३ कोटि, ८१ लक्ष रुपयांची उलाढाल त्यांत झाली. २८ ऑक्टोबर, १९२१ रोजी एकाच सेटलमेंटचे वेळीं १ कोटि, ६३ लक्ष रुपयांची उलाढाल झाली. २० नोव्हेंबर, १९२३ रोजी १ कोटि, ८८ लक्षांची झाली, १३ डिसेंबर, १९२९ रोजी १ कोटि ४४ लक्षांची झाली व २९ जानेवारी, १९४० रोजी ती सर्वांत मोठी म्हणजे १ कोटि, ९७३ लक्षांची झाली.

कोरोना पोटॅबल विकणें आहे.

कोरोना पोटॅबल टाइपरायटर उत्तम स्थितीला सासगी कामासाठीं वापरलेला, विकणें आहे.

“क्ष” ०/० अर्थ.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अचिल्ले मांडवल ... .. रु. २,००,००,०००.
 वसूल झालेले मांडवल ... .. रु. १,००,००,०००.
 रिझर्व्ह फंड ... .. रु. १,१५,५०,०००.
 मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.
 मुंबईमधील शाखा : बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळबादेवी आणि मलबार हिल.

द्वार शाखा : अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस विज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वांद्रे (मुंबई शेजारी), फलकचा (झाडव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बजार), कलकत्ता (चौरंगी स्कॅअर), जम्शेदपूर, नागपूर (किंगचे), नागपूर (इतबारी बजार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत. लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर जुनीलाल श्री. मेहता, के. सी. एस. आय. (अध्यक्ष) श्री. अंबालाल सारगाम्ही, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. नेडिस, सर कावसजी जव्हारि, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई. ओ. बी. ई. मि. दिग्गजा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

कॅरंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दराजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लेवर ३% दरानें व्याज दिलें जातें. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेनें दिलें जातें. सहामाही अक्षरे व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी शक्यस व्याज दिलें जात नाहीं. कायम, अन्य मुदतीच्या व सेविंग बँक ठेवी योग्य व्याजानें स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे. विस्व व सेटलमेंट्समध्ये बँक एक्सचेंजद्वारे व द्रव्य म्हणून काम करते. सर्व तऱ्हेचे द्रव्येचें काम केले जातें. नियम अर्ज करून मागवावेत. *बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट-टी. आर. लालबाणी.

दक्षिण कोंकणातील राष्ट्रीय जाण्याचें

प्रमुख साप्ताहिक

हिंद-सेवक

संपादक—सदानंद शांताराम मांडारकर

प्रकाराक—मधुकर यशवंत मांडारकर

हिंदसेवकमध्ये दर गुरुवारी रत्नागिरी जिन्हातील सद्ये घडामोडींची विस्तृत माहिती मिळते.

व्यवस्थापक—‘हिंद-सेवक’, मालवण, जि. रत्नागिरी.

ग्रामोयोग करून पैसा मिळवा.

देशी रंगरी शिक्षक—विदेशी रंग महामले ना ? मग वनस्पतीपासून रेशीम, सूत, लोकर रंगवणें व चिंटे छापण्याची सोपी माहिती शिका. किं. १॥ रु.

नजरबंद शिक्षक—जादूच्या ८० चमत्कारिक सेळांची साचित्र माहिती मागवून जादूगार व्हा ! किं. १॥ रु.

बुटपालिश शिक्षक—कातड्याला लावण्याची घड व पातळ निराळ्या रंगाची पॉलिश घरी बनवा ! किं. १॥ रु.

ह. निराळा. प्रो. ज्ञानमित्र, शनवार, पुणे २.

हिंदी बैंकिंगसंबंधी ताजे आकडे

नव्या शेड्यूल्ड बँका

३१ मार्च असेरच्या तिमाहीत दोन बँका शेड्यूल्ड बँकांचे यादीत सामील झाल्या, त्यांची माहिती येथे दिली आहे:—

बँक	मुख्य कचेरी	शाखा
१ लक्ष्मी बँक लि.	अकोला	मुंबई नागपूर गोंदिया खामगाव अमरावती
...	...	...
२ इंटरनेशनल बँक ऑफ इंडिया लि.	अहमदाबाद	नडियाद आनंद धोलका

शेड्यूल्ड बँकांची संख्या

	३१-३-४०	३१-१२-४०	३०-९-४०	३०-६-४०
एक्सचेंज बँका	२६	२०	२०	१९
इतर शेड्यूल्ड बँका	४४	४२	४२	४०

शेड्यूल्ड बँकांच्या शाखा

(मुख्य कचेऱ्या, पे ऑफिसें व सब-ऑफिसें धरून)

	३१-१२-४०	३१-३-४०
इंपीरिअल बँक	३९०	३८४
पांच प्रमुख जॉइंट स्टॉक बँका	३०४	२९०
एक्सचेंज बँका	१०३	१००
इतर शेड्यूल्ड बँका	५५४	५१६

पैशाच्या वर्गावर्गींची ३० बँकांस सबलत

ऑक्टोबर, १९४० मध्ये पैशाच्या वर्गावर्गीसंबंधी नवीन योजना अंमलात आली, त्याअन्वये काहीं विशिष्ट ३० बिगर-शेड्यूल्ड बँकांना व २ देशी सावकारांच्या पेढ्यांस वर्गावर्गीचे दरांत सबलत देण्यात आली. ह्या यादीत बँक ऑफ महाराष्ट्र लि., पुणे, सुप्रीम बँक ऑफ इंडिया लि., वेळगाव, गुनायटेड वेस्टर्न बँक लि., सातारा, बँक ऑफ नागपूर लि., वर्धा, युनियन बँक ऑफ विजापूर अँड सोलापूर, लि., हीं नांवे आढळतात. सावकारी पेढ्यांची नांवे मेसर्स दुर्गाशहा मोहनलालशहा, बँकर्स, राणिसेट व मेसर्स बाळकृष्ण द्वारकादास, सिमला, अशीं आहेत.

शेड्यूल्ड बँकांची परिस्थिति

	२८-३-१९४१	२७-१२-१९४०	२९-३-१९४०	१-९-१९३९
शेड्यूल्ड बँकांची संख्या	६२	६२	५९	५९
एकूण ठेवी	२८५,६३,००,०००	२७५,७९,००,०००	२५९,२६,००,०००	२४७,८६,००,०००
चाहू सात्यावरील ठेवी	१८०,९९,००,०००	१७४,९५,००,०००	१५०,३८,००,०००	१४१,४०,००,०००
एकूण ठेवीशी प्रमाण	६३.३७%	६३.४५%	५८.००%	५७.०५%
मुदतीच्या ठेवी	१०४,६४,००,०००	१००,७६,००,०००	१०८,८८,००,०००	१०६,४६,००,०००
एकूण ठेवीशी प्रमाण	३६.६३%	३६.५५%	४२.००%	४२.९५%
रिझर्व्ह बँकेकडे ठेवी	४४,१०,००,०००	५७,०८,००,०००	२४,३८,००,०००	३२,५८,००,०००
एकूण ठेवीशी प्रमाण	१५.४४%	२०.७०%	९.४०%	१३.१४%
डिस्कॉट केलेल्या हुंड्या व अडव्हान्सेस	१३०,८०,००,०००	१०३,८५,००,०००	१६३,१३,००,०००	१०९,५२,००,०००
एकूण ठेवीशी प्रमाण	४५.७९%	३७.६७%	६२.९१%	४४.१९%
कायद्याने आवश्यक असलेल्यापेक्षा जास्त ठेवलेल्या रिझर्व्ह बँकेकडील ठेवी	२२,३६,००,०००	३६,४९,००,०००	७,४७,००,०००	१६,०८,००,०००

रिझर्व्ह बँक—चलन खाते

	२८-३-१९४१	२७-१२-१९४०	२९-३-१९४०	१-९-१९३९
बँकिंग सात्यातील नोटा	११,५९,००,०००	१३,९४,००,०००	१३,६६,००,०००	३५,०४,००,०००
एकूण खेळत्या नोटा	२६९,२५,००,०००	२५५,१९,००,०००	२५२,२१,००,०००	२१७,१८,००,०००
मालमत्ता व धेर्णी	४४,४१,००,०००	४४,४१,००,०००	४४,४१,००,०००	४४,४१,००,०००
अ सोने व सोन्याचीं नाणीं	१०२,२४,००,०००	१२१,५०,००,०००	११३,५०,००,०००	५९,५०,००,०००
ब्रिटिश रोले	३४,७१,००,०००	२९,६६,००,०००	५५,९४,००,०००	७५,८७,००,०००
रुपये	८७,८८,००,०००	४९,६१,००,०००	३८,३५,००,०००	३७,३९,००,०००
हिंदुस्थान सरकारचे रोले हुंड्या	...	...	...	...
एकूण देण्याशी 'अ' व प्रमाण	५४.४७%	६८.९४%	६२.६१%	४७.८५%

रिझर्व्ह बँक-बँकिंग खाते

वेर्ण	२८-३-१९४१	२७-१२-१९४०	२९-३-१९४०	१-९-१९३९
वेळी:-				
अ हिंदुस्थान सरकार	५,०९,००,०००	१०,६०,००,०००	८,२२,००,०००	८,९६,००,०००
ब मह्यदेश सरकार	४,८८,००,०००	२,२३,००,०००	३,४७,००,०००	१,९२,००,०००
क इतर सरकारी खाती	१२,४४,००,०००	३,६०,००,०००	१०,५६,००,०००	४,०२,००,०००
ड बँका	३५,४९,००,०००	४७,९३,००,०००	१७,५९,००,०००	२६,९१,००,०००
वेर्ण				
रोख	११,७१,००,०००	१४,०५,००,०००	१३,७७,००,०००	३५,१५,००,०००
ट्रिस्टेड केलेली विले:-				
अ अंतर्गत	...	...	...	...
ब बाहेरची	...	...	...	...
क ट्रेझरी विले	३,००,०००	...	१,२०,००,०००	१,१६,००,०००
परदेशातील रकमा	४२,२५,००,०००	५७,१५,००,०००	२८,४९,००,०००	१०,०८,००,०००
सरकारास कर्जे	१६,००,००,०००	९,००,०००	...	३१,००,०००
इतर कर्जे	६,००,०००	५,००,०००	१८,००,०००	...
गुंतविलेल्या रकमा	७,१७,००,०००	६,७९,००,०००	७,७६,००,०००	६,८१,००,०००

सुवर्दमधील व्याजाचे दर

	२१-३-१९४१	३०-१२-१९४०	३१-३-१९४०
बँकांचा एकमेकांसाठी व्याजाचा दर (कॉल मनी)	३%	३%	२%
मुदतीच्या ठेवीवरील व्याज:-			
३ महिने	३%	३%	२%
६ महिने	१%	१%	२%
१२ महिने	१%	१%	२%
बँक रेट	२%	२%	३%

अखिल भारतीय चरखा संघ

संघाचे मिळकतीस प्राप्तीवरील कराची माफी नाही

अखिल भारतीय चरखा संघाचे उत्पन्न व त्यास होणारा नफा ह्यास प्राप्तीवर कर लागू आहे किंवा नाही असा प्रश्न कमिशनर ऑफ इन्कम टॅक्सने सुवर्द हायकोर्टाकडे निवाड्याकरिता सोपविला, त्याचा विचार हायकोर्टाने करून आपला निवाडा दिला आहे.

सुवर्द हायकोर्टाचा निवाडा

“संघाची स्थापना १९२५ साली झाली व तो १९३७ मध्ये राजिस्ट्रेशन अॅक्टसाठी नोंदण्यात आला. १९३८ च्या मार्चमध्ये संघाकडे त्यास १९३६-३७ मध्ये झालेल्या ८८,६०१ रुपये नफ्यावरील प्राप्तीवरील कराची मागणी करण्यात आली, त्या संबंधात वरील प्रश्न निघाला. इन्कम टॅक्स अॅक्टाने काही विशिष्ट उत्पन्नास कराची माफी दिलेली आहे, त्यांत संघाचे उत्पन्न पडते, असे त्याचे म्हणणे होते. धार्मिक अथवा परोपयोगी कार्य करणाऱ्या संस्थेसाठीच मिळणाऱ्या एकाद्या मिळकतीच्या उत्पन्नास-जे उत्पन्न कायद्याने दुसऱ्या कोणासाठी मिळू शकणार नाही-प्राप्तीवरील कर थावा लागत नाही. गरीबांस मदत, शिक्षण, वैयकीय

सहाय व सार्वजनिक हिताची कोणतीही बाब, ह्यांचा समावेश परोपयोगी कार्यात होतो. ट्रस्ट अथवा तत्सम कायदेशीर पद्धतीने राखून ठेवलेल्या मिळकतीपासून चरखा संघास उत्पन्न मिळाले, असे दाखविण्याची जबाबदारी संघावर आहे. चरखा संघाने ट्रस्ट डॅड केलेले नाही. १९३७ पूर्वी, म्हणजे संघ राजिस्ट्रेशनपूर्वी, त्यास कायदेशीर अस्तित्त्व नव्हते. बोर्ड ऑफ ट्रस्टीजवरील व पब्लिकयूटिलिटी कौन्सिलवरील लोकांच्या नांवावरून संघाच्या स्थापनेचा कॅम्पेस पक्षाशी संबंध आहे, हे मात्र दिसून येत होते. संघाच्या उद्देशात त्याच्या नफ्यावर नियंत्रण घातलेले नाही. गरीब शेतकऱ्यांस कापूस कातण्याचे व खादी विणण्याचे काम देणे हे संघाचे कार्य असले, तरी ज्या मालमत्तेतून नफा उरतो ती मालमत्ता म्हणजे हातमागावर विणलेले कापड, हे ट्रस्टचे तान्त्रिक असावयास पाहिजे, व त्याचा विनियोग धार्मिक अथवा परोपयोगी कामान्यतिरिक्त होणार नाही, असे त्यांवर बंधन पाहिजे. खादीच्या विक्रीपासून होणाऱ्या नफ्याचा विनियोग कसा करावा, ह्यासंबंधी नियंत्रक नियम संघाचे नाहीत. संघ आपल्या उत्पन्नाचा विनियोग परोपयोगी कामाकडे प्रत्यक्ष करीत आहे, एवढ्याने भागत नाही. संघावर तशी कायदेशीर सक्ती असणे आवश्यक आहे. म्हणून संघास प्राप्तीवरील कर माफ होऊ शकत नाही.”

पेट्रोलची काटकसर कशी करावी !

- (१) मोटारीच्या पेट्रोलची टाकी फार भरून नये. टाकीवरील वृच पडें बसवावें.
- (२) ब्रेक चार्जस घासत नाहीत ना, हें पहावें.
- (३) झावामधील हवेचा दाब योग्य तेवढा कायम राखावा.
- (४) इंजन चालू ठेवून मोटार विनाकारण उभी करूं नये.
- (५) सहरांतून सवय तेवढी मोटार कमी हकावी.
- (६) दर ताशी २८ ते ३५ हा वेग सर्वांत काटकसरीचा आहे. ह्यापेक्षा अधिक वेग दिल्यास पेट्रोल अधिक लागू लागतें.
- (७) ऋतुप्रमाणें योग्य तें वंगणाचें तेल वापरावें.
- (८) तात्काळ मोटार चालू करण्याची कला शिकावी. चोक्रचा उपयोग अगदी जखरीपुरताच करावा.
- (९) पहिल्या-दुसऱ्या गिरमध्यां फार वेग देऊं नये.
- (१०) वळणाचे ठिकाणी फार वेगांनं गिरकी घेऊं नये. त्यानं घावाहि अतिशय क्षिजतात.
- (११) कोठे थांबावयाचें, तें अगोदर लक्षांत आणून, ब्रेकचा उपयोग सवय तेवढा कमी करून मोटार थांबवावी.
- (१२) पेट्रोल गळूं नये, खासाडी पेट्रोल वहाणाऱ्या नळ्या नीट तपासाव्या.
- (१३) पेट्रोल पंपावरून पेट्रोल घेताना, पेट्रोल फार दाबानं घेत नाही ना, इकडे लक्ष घावें. नाही तर कारबुरेटरमध्ये पेट्रोल जातें.

इंद्रमधील कपास कापडाच्या गिरण्या

इंद्र संस्थानांत दरसाल सुमारे ७ लक्ष एकरांत कापूस लावण्यांत येतो व त्यापासून १ लक्ष, ५० हजार गाठी कापूसनिघतो. ह्यापैकी स्थानिक गिरण्यांत ७० हजार गाठीचा उठाव होतो. बाकीच्या ८० हजार गाठी निर्गत होतात. इंद्रमध्ये सात मोठ्या गिरण्या असल्या तरी संस्थान दरसाल ५० लाखांचे कापड आयात करतें. १९१७ साली संस्थानातील गिरण्यांत २,३४१ माग होते व ८०,९१९ चात्या होत्या व कामावर ३४,४२५ कामगार होते. १९३९ चे तत्सम आंकडे ६,०७९ माग, २,०२,००७ चात्या व २८,२८१ कामगार असे आहेत. १९१७ साली एकूण ८४३ लक्ष पौड कापडाचें उत्पादन झालें; १९३९ साली ४ कोटी, ७० लक्ष पौड कापड निघालें.

पाट-बंधाऱ्यांच्या पाण्यावरील विकें

पाट-बंधाऱ्यांचे पाण्यावर मुक्तयतः सालील विकें मुंबई प्रांतांत खालील होतीः—

पाँड	एकर
बागा व फळ बागा	७,८६५
ऊस	६,३,४५०
गडू	११,४२४
तांदूळ	४,०७३
ज्वारी	६३,७५०
बाजरी	११,६४४
सुर, वगैरे	११,४६५
अन्नमय	१४,४६५
कपास	१२,९४३

पाण्याखालील पिकांची अंदाजी किंमत ३ कोटी, ९६ लक्ष रुपये भरली.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९३५ पासून)

सरकारी आणि निमसरकारी रोळे		
५% करमाफ लोन (१९४५-५५)	...	१११-२
४% १९२३	...	१०४-९
३% विनमुदत	...	९५-०
३% १९४०-५०	...	१०२-८
३% (१९६३-६५)	...	९४-३०
२% १९४८-५२	...	९४-२
४% पोर्ट ट्रस्ट (लाभ मुदत)	...	१०८-८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लाभ मुदत)	...	१०८-०
४% नॅशुनल बँक (१९५३-६३)	...	११५-६
५% नॅशुनल बँक (१९५५)	...	१२५-०

मंडळ्यांचे भाग

(कंसातील पहिला आकडा मागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा पसल झालेले मांडप व कंसांमंतरचा आकडा वार्षिक डिफिडेंड दर्शवितो.)

बँका		
बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	...	१४१-८
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	...	१०७-८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ८%	...	४३-२
इंविजल बँक (५००) १३%	...	१५३७-८
पब्लि प्रो. को. बँक (५०) ३ ६.	...	५३-८
रिसर्व्ह बँक (१००) ३%	...	१०२-१२

बीज

बॉनि टून्चे ऑर्डि. (५०) ३३%	...	१३६-०
कराची (१००) ९%	...	२१६-४
पुणं इलेक्ट्रिक (१००) ९%	...	२२५-१०
टाटा पॉवर ऑर्डि. (१०००) ५%	...	१५५१-४
आंध्र व्हॅली ऑर्डि. (१०००) ७%	...	१८३०-०

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१००) ४%	...	१०४-४
पाचोरा-जामनेर (१००) ३%	...	५४-०
अहमदाबाद मानज (५००) ११%	...	८४२-८
तापी व्हॅली (५००) ८%	...	६३८-१२

इतर

बेलापूर शुगर (५०) १० ६.	...	२०३-०
इन्डियन स्टेट ट्रस्ट (१००-५०) २ ६.	...	४७-०
शिंध्या स्टीम (१५) १ ६.	...	१९-१२
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ ६. ८ आ.	...	४२-६
ओरिएंटल विमा (२००) १२५ ६.	...	३१६-०
टाटा आयर्न व. स्टे. (१५०) ६%	...	२१४-६
टाटा आयर्न डु. स्टे. (१००) १८ ६. १० आ.	...	१४८-०
टाटा आयर्न ऑर्डि. (७५) १५ ६.	...	३५५-८
टाटा आयर्न डिफिडें (३०) ७५ ६. ११ आ. ३ पे	...	१७२५-०
भत्तोसिएटिड सिमेंट (१००) ५ ६.	...	१३०-१२

सोनं-बांदी

सोनं (मिड) प्रत्येक तोळ्यास	...	४३-१-३
बांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	...	६२-१४

शिरगणतीचे कांहीं आंकडे

मुक्त्याच झालेल्या शिरगणतीत गाळा करण्यांत आलेली माहिती ठोकळ रीतीने प्रसिद्ध होत असून गेल्या दहा वर्षांत लोकसंख्येत एकंदरीने कशी वाढ झाली आहे हे त्यावरून दिसून येत आहे.

मुंबई शहराची लोकसंख्या दहा वर्षांत २८ टक्कांनी अधिक झाली आणि ती १४ लक्ष, ९० हजार भरली.

मुंबई प्रांताची एकूण लोकसंख्या २ कोटी ९ लक्ष आहे. तीमध्ये दहा वर्षांच्या अवधीत सुमारे १६ टक्के भर पडली.

अहमदाबाद शहराची संख्या ५ लक्ष ९२ हजार (३७ टक्के वाढ), पुण्याची २ लक्ष ३८ हजार आणि सोलापूरची २ लक्ष ४ हजार आहे. सुरतेच्या संख्येत २७ टक्के वाढ झाली.

मुंबई शहर घरून मुंबई प्रांताच्या २० जिल्हांपैकी ११ ची लोकसंख्या अत्येकी १० लक्षांचेपेक्षा अधिक आहे. रत्नागिरी सर्वांत मोठा जिल्हा आहे (१३ लक्ष, ७० हजार) आणि कानडा (४ लक्ष ४१ हजार) सर्वांत लहान आहे.

उत्तरेकडील जिल्हांचे मानाने दक्षिणेकडील जिल्हांत वाढ कमी झाली आहे. वारवाड, रत्नागिरी, कुठाबा व कानडा ह्या जिल्हांतली वाढ १० टक्कांपेक्षा कमी आहे.

दक्षिण संस्थानांतील एकूण लोकसंख्या २८ लक्ष आहे. त्यांत झालेली वाढ सुमारे १३३ टक्के आहे. सर्वांत मोठी संख्या कोल्हापूरची (११ लक्ष) आहे.

आल्बेनिया

इटलीने कांहीं काळांमार्गे आल्बेनियाच्या स्वातंत्र्याचा बळी घेऊन त्या देशामधून ग्रीसशी युद्ध आरंभिलें. ग्रीसने हा हल्ला परतवला आणि आल्बेनियांत इटलीस मार्गे हाटवीत नेळें. ह्या रीतीने आल्बेनिया हें मोठें रणक्षेत्र होऊन बसलें आहे. दोन हजार वर्षांमार्गे हा देश रोमन साम्राज्याचा एक भाग बनला. पुढें १४ व्या शतकांत तुर्कांनी तो जिंकला आणि आपल्या साम्राज्यास जोडला. तुर्की साम्राज्याच्या अवनतीच्या काळांत प्रभुस युरोपिअन राष्ट्रांच्या विद्यमानें १९१२ साली एक जर्मन संस्थानिक आल्बेनियाचा राजा झाला. पण अनेक बंडें होऊन अखेर होग ह्या तद्देशीय राज्याच्या हातीं राज्यसूत्रें गेलीं. ह्या देशाचें क्षेत्रफळ सुमारे १० हजार चौरस मैल व लोकसंख्या १० लक्ष आहे. आल्बेनिया बहुतेक डोंगराळ आहे आणि शेती व उद्योगधंद्यांचे बाबतींत अत्यंत मागासलेला आहे. निम्न्याचे 'वर प्रजा सुसलमान आहे. गुरांची पैदास व मेंढ्या हीं उपजीविकेचीं मुख्य साधनें आहेत. राकेलचें उत्पन्नही येतें. जंगलें मोठीं आहेत आणि त्यांत चांगल्या जातीचें हाडूड आहे. आल्बेनियाच्या नैसर्गिक संपत्तीचा उपयोग अजून फारसा झालेला नाहीं.

या नव्या शोधानें सर्व जगभर सखळवळ उडवून दिली आहे.

दहा हजार रुपये अगदी फुकट.

अमृतसरमध्ये २॥ रु. तोळा सोनें

मिनव्हां गोल्डची घरोघर प्रगंसा ! मिनव्हां गोल्ड हा नकली सोन्याचा अगदी नवा राष्ट्रीय आविष्कार होय. त्यानें केवळ वैज्ञानिकानांच आश्चर्यानें थक करून सोडलें पवढेंच नव्हे, तर सर्वसाधारण लोकांची एक अत्यंत मोठी उणीव भरून काढली आहे. सर्व स्त्रिया त्याच्या दागिन्यावर नेहद खूप होतात. ज्या घरांत हें सोनें एकदां शिरलें तेथून दोनदोनदा तीनतीनदा त्यांस मागण्या येत आहेत.

मेहेरवान झाला विचारतनासाहेब, म्युनिसिपल कमिशनर, पठानकोटाहून २५ आक्टोबराला लिहितात—“ काळ आपल्या सोन्याचें पारसळ मिळालें; धन्यवाद ! आपण हा नवीन पदार्थ तयार करून जगाची एक मोठीच उणीव भरून काढली आहेत. उलट टपाली आणखी तीन तोळे सोनें पाठवावें. ”

यामार्गे उत्तर हिंदुस्थानांतील सर्व प्रसिद्ध वर्तमानपत्रें उदाहरणार्थ रियासत, कॅम्ब्रिस, स्वस्तिक, अळामान, जमीनदार, गुरुपंडाल प्रताप, इत्यादींनीं प्रगंसेद्वारा सुधीनें छापले आहेत.

हें सोनें कसास लावलें तर असल सोन्याचाच रंग दाखवतें आणि असल सोन्याप्रमाणेंच ठोकलें व गाळलें जातें. याचे हरएक प्रकारचे दागिने बनवता येतात. नापसंत पडल्यास किंमत परत मिळण्याची गॅरंटी आहे; सास प्रसारासाठी किंमत १ तोळ्यास २॥ रु.; ३ तोळ्यास ७ रु.; ६ तोळ्यास १३ रु.; व ४० तोळ्यास ८० रु.

मिनव्हां गोल्डचे बनवलेले दागिने

मिनव्हां गोल्डच्या बनवलेल्या बांगड्या दर जोडीला २ रु.; कानांतील सोन्याचे हुळ दर जोडीला ३ रु.; सड्याची अंगठी ३ रु.; साधी मुंबई फॅशनची अंगठी २ रु.; जळीच्या बांगड्या दर जोडीला ५ रु.; (नेकलेस) माळ १२ रु.; लॉकेट ६ रु.; दस्तबंद दर जोडीला १४ रु.

माळ पसंत पडला नाहीं तर परतवोलीची खात्री. पोस्टाचा खर्च फक्त ८ आणे पडतो.

या गोष्टी सोडल्या ठरवून देणारास दहा हजार रुपये फुकट दिले जातील. याशिवाय दर तीन तोळे सोनें खरेदी करणारास टिकाऊपणा व सोदार्थ याची १० वर्षे गॅरंटी असलेलें एक फॅन्सी रिस्टर्नोच फुकट दिलें जाईल; गॅरंटीचा कागद प्रत्येक धड्याळाबरोबर पाडला जातो.

मिळण्याचा पत्ता—मॅनेजर अमेरिकन मिनव्हां गोल्ड हाऊस, (A. P.) K. C. अमृतसर.

राहणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपती चौक

व्यवस्थापक

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील प्रॉक्टिस व धंदेशिक्षण घेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुदत सहा ६ महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदी नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुदत १ वर्ष

फराडकर टेलर्स अँड केडिमी, ६७१ सदाशिव, पुणे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -

POONA CITY.

अर्थशास्त्र

लेखक—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. व. गो. कर्वे
पुस्तकाच्या सुमारे ३००; किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले
आहे.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ घेऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

गरीबांचें प्रेम हें असं असतं—

पण श्रीमंतांना त्याचें काय ?

गरीब आणि श्रीमंत यांमधील झगड्याचें हृदयस्पर्शी
नवयुग चित्र

★

दिग्दर्शक : विनायक, कथासंवाद : वि. स. खांडेकर,

फोटोग्राफी : पांडुरंग नाईक.

★

[हिंदी व मराठी]

भूमिका : सीनाक्षी, ललिता पवार, बेबी देवी, बाबूराव पेंढारकर, साळवी,
दामुअण्णा मालवणकर, मा. विठ्ठल आणि विनायक.

न्यू वेस्ट एण्ड मध्ये येणार !

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ हौदानजीक, पुणे २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६ शनवार पेठ, पुणे २.

हें पत्र पुणे, पेठ भांबुडा घ. नं. ९१५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिलें व
रा. श्रीपाद रामन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाधिवस, ' भांबुडा, घ. नं. ९२११३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केलें.